

Meczet w Warszawie a Karaimi

ARTUR KONOPACKI

 0000-0001-8067-5232

Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Stosunków Międzynarodowych

The Warsaw Mosque and the Karaims

SUMMARY: Along with the Karaims, the Tatars were undoubtedly the smallest ethnos to populate the Grand Duchy of Lithuania in the late 14th century. Both groups, although different from each other, have remained in fairly close relations over the centuries, due to living next to each other, entering into economic relationships, and finally remaining “different” from the majority. In this article, I would like to highlight one element of mutual cooperation and mutual support, namely the issue of building a mosque in Warsaw. Thanks to the rich correspondence of Seraya Shapshal, we can trace the mutual Tatar-Karaim cooperation in the construction of a mosque in Warsaw in the interwar period.

KEYWORDS: mosque, Muslims, Tatars, Karaims, correspondence

Tatarzy obok Karaimów byli niewątpliwie najmniejszym etnosem, który zasilił Wielkie Księstwo Litewskie w końcu XIV wieku¹. Obie grupy, choć różniące się od siebie, pozostawały w dość bliskiej relacji na przestrzeni wieków, a to z racji zamieszkiwania obok siebie, wchodzenia w kontakty natury gospodarczej czy w końcu bycia „innymi” wobec większości. W relacjach tatarsko-karaimskich ściślejszą współpracę widzimy w okresie międzywojennym, czego egzemplifikacją mogą być wizyta Związku Kulturalno-Oświatowego Tatarów RP i przekazane życzenia na uroczystej inauguracji Towarzystwa Miłośników Historii i Literatury Karaimskiej 18 v 1932 roku². Przykładów jest więcej. W niniejszym artykule chciałbym zaakcentować jeden z nich, a mianowicie kwestię budowy meczetu w Warszawie.

Tatarzy już w chwili przybycia na ziemię litewskie byli wyznawcami islamu, który w bardzo szybkim czasie stał się jedynym spajającym ich elementem spośród większości społeczeństwa, w którym przyszło im żyć. To też dbałość o zachowanie religii była dla tej niewielkiej grupy priorytetem i szansą na przetrwanie. Podobnie rzecz się miała z Karaimami. W okresie międzywojennym te dwa środowiska współpracowały ze sobą z uwagi na dość znaczny stopień asymilacji z otaczającą grupą większościową, wspólne korzenie (turkijskie) i małą liczebność. Nie bez znaczenia jest również fakt zauważenia i „docenienia” tych małych etnosów przez nowo odrodzone państwo polskie. Mam tu na myśli ustawę z 12 IV 1936 roku. Było to niezwykle ważne, bezprecedensowe wydarzenie, szczególnie w kontekście polityki narodowościowej w II Rzeczypospolitej³. W zachowanych dokumentach, w tym korespondencji Serai Szapszała, odnajdujemy wspólne stanowisko karaimsko-tatarskie, które – jak można sądzić – jest tekstem

-
- 1 Zob. K. Grygajtis, *Osadnictwo Tatarów gospodarskich w Wielkim Księstwie Litewskim XIV–XVIII wieku*, „Rocznik Tatarów Polskich” 2003, t. VIII, s. 7–280; S. Gąsiorowski, *Karaimi w Koronie i na Litwie w XV–XVIII wieku*, Kraków 2008.
 - 2 *Karaimi wileńscy w okresie międzywojennym. Protokoły z posiedzeń organizacji karaimskich*, edycja źródeł U. Wróblewska, Białystok 2015, s. 140.
 - 3 Zob. H. Chałupczak, T. Browarek, *Mniejszości narodowe w Polsce 1918–1995*, Lublin 2000; A. Chojnowski, *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939*, Wrocław–Warszawa 1979.

przemówienia (być może wygłoszonego po uchwaleniu przez Sejm ustawy)⁴. Jest to czterostronicowy maszynopis pod tytułem „Związki religijne muzułmański i karaimski”, w którym odnajdujemy krótką historię obu grup oraz opis najistotniejszych zapisów z ustawy określających m.in. autokefalię i władzę zwierzchnie organizacji duchownej. Najważniejszy jednak okazuje się kontekst wspólnoty Karaimów i Tatarów oraz ich istnienia w państwie polskim. Uderzają niezwykle ciekawie rozłożone akcenty, pokazujące, iż niezależnie od różnic religijnych Tatarów i Karimów stanowili oni niejako wspólnotę dwóch grup etnicznych (wówczas określanych mianem narodowych). Ostatni akapit ukazuje, w jakim duchu powstawała ustawa: „Obie Ustawy wieńczą **wspólną paroletnią** [podkreślenie – A.K.] pracę Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z Muftym i Hachanem”⁵.

Ten krótki niepublikowany i nieznany dotąd dokument pokazuje, jak blisko w okresie międzywojennym funkcjonowały i współpracowały ze sobą obie grupy.

Dla Tatarów, którzy w wyniku różnych kolei losu znaleźli się poza ziemiami litewskimi i zasilili między innymi Mazowsze z miastem stołecznym Warszawą, istotne było zadbanie o swoją tożsamość. Nadmienić należy, iż muzułmanie w Warszawie pojawili się dość licznie już w XIX wieku, a to za sprawą wojska carskiego, w skład którego wchodził również żołnierze wyznania muzułmańskiego⁶. Nie tylko oni zresztą stanowili element osadniczy w Warszawie i okolicach, pojawiali się tu także Tatarzy z ziem litewskich, Tatarzy z Powołża i Krymu, przybywający tu niejednokrotnie jako kupcy. Nierzadko docierali też uchodźcy, w tym polityczni, którzy w wyniku nieudanych prób tworzenia własnych państw osiadali w Warszawie, czego przykładem mogą być osadnicy z Kaukazu⁷. Pomimo wielu różnic

4 Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk (dalej BLAN), F 143–1601, za udostępnienie zespołu Serai Szapszała do badań dziękuję serdecznie Marioli Abkowicz.

5 BLAN, F 143–1601, k. 4.

6 Zob. M. Kulik, *Armia rosyjska w Królestwie Polskim w latach 1815–1856*, Warszawa 2019, s. 135.

7 Zob. A. Kołodziejczyk, *Muzułmanie w Warszawie w XVIII–XX w.*, w: *Rozprawy i studia z dziejów Tatarów litewsko-polskich i islamu w Polsce w XVII–XX wieku*, Siedlce 1997, s. 35.

łączył ich islam, który stał się jedynym spoiwem tej społeczności i umożliwił zachowanie odrębności.

W tym miejscu warto zwrócić uwagę, że do tej pory nie powstała żadna rozprawa, która wypełniłaby lukę w polskiej historiografii, opisując społeczność muzułmańską w Warszawie. Pojawiały się jedynie przyczynkarские prace na ten temat, a mógłby to być niezwykle cenny i ciekawy temat nie tylko dla varsavianistów.

Nie mamy z XIX wieku wiadomości o funkcjonującym w Warszawie meczecie. Posiadamy jednak informację źródłową z ostatniej ćwierci XIX wieku o imamach, którzy prowadzili muzułmańskie księgi metrykalne na zlecenie orenburskiego zarządu duchownego (na ziemiach litewskich muzułmanie-Tatarzy podlegali zarządowi taurydzkiemu), możemy zatem przypuszczać, że istniało miejsce wspólnej modlitwy. Wspomniani imamowie byli powoływani na usługi wojska rosyjskiego i wywodzili się z centralnych guberni Cesarstwa. Warto zwrócić uwagę, że w zachowanych księgach metrykalnych znajdujemy również wpisy cywilnej muzułmańsko-tatarskiej autochtonicznej ludności przybyłej z ziem litewskich i osiadłej w Warszawie i okolicach⁸, co oznacza, że duchowieństwo wojskowe służyło zatem także nielicznej zapewne ludności cywilnej wyznającej islam. Co więcej, musiał też zacząć funkcjonować mizar, czyli cmentarz muzułmański. Informacje źródłowe poświadczają, że miejsce takie istniało początkowo między Czerniakowem a Siekierkami, aż do czasu utworzenia w roku 1839 cmentarza muzułmańskiego przy ulicy Młynarskiej. Pamiętać jednak należy, iż w Warszawie po I wojnie zamieszkiwała dość spora grupa muzułmańskich kupców, właścicieli sklepów i manufaktur, którzy w przeciwieństwie do Tatarów nie stanowili ludności autochtonicznej.

Przyrastająca liczba muzułmanów wymusiła na władzach Warszawy założenie większego mizaru, który funkcjonuje do dziś przy Powązkach, na ulicy Tatarskiej⁹. Do końca XIX wieku nie wiadomo jednak nic na temat istnienia meczetu w Warszawie, choć niezaprzeczalnie miejsce do odprawiania

8 Artykuł na temat metrykalnych ksiąg muzułmańskich w Warszawie w drugiej połowie XIX wieku w przygotowaniu.

9 Więcej na ten temat zob. A. Kołodziejczyk, *Cmentarze muzułmańskie w Polsce*, Warszawa 1998.

nabożeństw musiało istnieć w postaci domów modlitwy, które wymieniają przewodniki po Warszawie końca XIX wieku¹⁰.

Początek XX przyniósł wojnę, której rezultatem było odzyskanie przez Polskę niepodległości¹¹. W nowej rzeczywistości muzułmanie rozpoczęli organizowanie formalnych struktur. Już w roku 1923 utworzono Związek Muzułmański Miasta Stołecznego Warszawy. Dopiero jednak w roku 1925 na zwołanym Wszepolskim Zjeździe Delegatów Gmin Muzułmańskich powołano nową strukturę obejmującą wszystkich muzułmanów, mianowicie Muzułmański Związek Religijny jako autokefaliczny związek religijny¹².

Dotkliwym i palącym problemem muzułmanów w Warszawie był brak własnej świątyni – meczetu¹³. W roku 1928 powstała inicjatywa jego wybudowania. Powołano Komitet Budowy Meczetu w Warszawie, w skład którego weszły następujące osoby: Abdul-Hamid Churamowicz, Aleksander Połtorzycki¹⁴ i Wassan-Girej Dżabagi. Na podstawie postanowienia Komisarza Rządu na m. st. Warszawę z 3 IV 1928 roku (nr BP 3123/28) nowo utworzone stowarzyszenie zostało włączone do rejestru stowarzyszeń i związków pod wskazaną wyżej nazwą¹⁵. Dzięki staraniom Komitetu, jak również życzliwemu podejściu władz państwowych, które liczyły na to, że budowa takiej świątyni pomoże w lepszych kontaktach ze Wschodem, pozyskano parcelę oraz rozpisano konkurs na bryłę meczetu. Komitet zdawał

10 *Ilustrowany przewodnik po Warszawie na rok 1892*, Warszawa 1892, s. 101.

11 Na temat udziału Tatarów w czynie niepodległościowym zob. m.in. *Tatarzy w Niepodległej. Tatarskie drogi do Niepodległości*, red. A. Konopacki, Białystok 2018.

12 A. Miśkiewicz, *Tatarzy polscy 1918–1939. Życie społeczno-kulturalne i religijne*, Warszawa 1990, s. 77–104.

13 Z punktu widzenia religioznawczego meczet nie jest świątynią, jednak w historycznej literaturze przedmiotu zajmującej się badaniem tatarszczyzny pojęcie świątyni stosowano do określania meczetu, stąd też w niniejszym artykule taka praktyka.

14 Zachowano oryginalną pisownię. W środowisku Tatarów funkcjonowały nazwiska w kilku wariantach: Pórtorzycki, Połtorzycki.

15 Statut Komitetu Budowy Meczetu w Warszawie z 1928 roku (Druk B. Grabowskiego, Moniuszki 6), BLAN, F 143–975, k. 49–55. Wyciąg ze statutu Komitetu Budowy Meczetu w Warszawie, ibidem, k. 171. Wszystkie cytaty ze źródeł Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk podawane są w oryginalnej pisowni.

sobie sprawę, że budowa tak wielkiego przedsięwzięcia będzie prestiżowym wydarzeniem nie tylko dla muzułmanów, ale również dla wszystkich zainteresowanych stron. Nowo odrodzone państwo niemal od razu zaczęło być aktywne na kierunku wschodnim, co w pewnym stopniu i do pewnego czasu wpisywało się w idee prometejskie¹⁶. Sam udział Tatarów i Karaimów czy to w rozmaitych wydarzeniach, czy też w bieżącej współpracy z Instytutem Wschodnim nie był bez znaczenia¹⁷. Stąd też z jednej strony liczono na pomoc państwa w finansowaniu przedsięwzięcia, z drugiej postanowiono organizować zbiórki. Komitet zdawał sobie bowiem sprawę, że samo państwo nie będzie w stanie sfinansować całości przedsięwzięcia.

W celu przejrzystości działań Komitetu, w tym finansowych, powstał statut Budowy Meczetu w Warszawie, złożony z 33 paragrafów, w których opisano działania i mechanizmy mające usprawnić budowę meczetu. W paragrafie 5 odnajdujemy zapis: „Członkiem Komitetu może być każdy pełnoletni obywatel Rzeczypospolitej Polskiej bez względu na jego przynależność narodową lub wyznaniową oraz osoba prawna, uznana na terytorium Rzeczypospolitej, przyjęta w poczet członków Prezydium Komitetu. [Dopisane mniejszym stopniem pisma – A.K.]: UWAGA w drodze wyjątku członkami Komitetu mogą być także obcokrajowcy z ograniczeniami, przewidzianymi w §§ 6 i 7”¹⁸. Do Komitetu zaczęto zapraszać przedstawicieli nie tylko muzułmanów. Warty odnotowania jest fakt, że wkrótce po powstaniu Komitetu zaproszenie do udziału w pracach wysłano hadżemu Szapszałowi¹⁹. W piśmie tym odnajdujemy powód, dla którego zostało ono wysłane: „W przekonaniu, że Ekscelencja, którego sympatje dla świata muzułmańskiego są ogólnie znane wśród tatarów polskich, a o których zaszczytnie świadczy również Jego tytuł Hadżiego, nie odmówi nam swego poparcia pozwalamy sobie przesłać w załączeniu naszą odezwę wraz z egzemplarzem statutu z gorącą prośbą o okazanie nam zaszczytu przyłączenia się do naszej akcji

16 Zob. K. Grygajtis, *Polskie idee federacyjne i ich realizacja w XIX i XX wieku*, Częstochowa 2001; S. Mikulicz, *Prometeizm w polityce II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1971.

17 Zob. U. Wróblewska, *Oświata Tatarów w Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 2012.

18 Statut Komitetu Budowy Meczetu w Warszawie, s. 4.

19 BLAN, F 143–975, k. 60.

w charakterze członka Komitetu”²⁰. Znajdujemy w nim jeszcze jedną niezwykle znamiennej informację, mianowicie w pierwszych słowach listu pojawia się zapis, który świadczy o tym, dla kogo miałby być zbudowany meczet: „Grono ludzi dobrej woli podjęło akcję, mającą na celu wybudowanie w stolicy naszego państwa domu modlitwy [nie użyto określenia meczet – A.K.] dla obywateli polskich wyznania mahometańskiego”²¹. Pismo podpisali prezes Wassan-Girej Dżabagi i naczelny sekretarz Aleksander Połtorzycki. Wkrótce Szapszał wyraził chęć i wolę przyłączenia się do Komitetu. Warto przy tym zwrócić uwagę, iż Komitet, zapraszając członków, zobowiązywał ich jednocześnie do opłacania corocznej składki na rzecz Komitetu i budowy meczetu. Miał to być jeden ze sposobów zbierania funduszy.

Jednym z głównych celów podjęcia inicjatywy była zbiórka funduszy na budowę. Gdy szukano sposobów na zdobycie środków finansowych, w środowisku tatarskim powstała myśl, aby państwa, w których islam stanowi większość, wsparły inicjatywę. Stąd też odbyło się kilkadziesiąt podróży zagranicznych muftiego Jakuba Szynkiewicza do państw muzułmańskich. Celem było nakłanianie odwiedzanych do składania ofiar na szczytny cel. Jak pokazała przyszłość, pomysł nie sprawdził się, a jedynie przysporzył wydatków na owe podróże, gdyż nie udało się w ten sposób pozyskać funduszy²². I choć Szynkiewicz usłyszał wiele ciepłych i miłych słów, to państwa muzułmańskie raczej nie były zbyt zainteresowane wspomaganie dalekiej i nielicznej diaspory muzułmańskiej. Świadectwem tego może być gest wykonany przez Panindyjski Muzułmański Kongres Wychowania. Wydał on komunikat, w którym wyraża serdeczne uczucia wdzięczności dla państwa polskiego za dar ziemi pod meczet i jest wdzięczny za taki gest w stosunku do muzułmanów w Polsce²³. Było to jednak tylko uznanie, a nie do końca o to chodziło muftiemu Szynkiewiczowi, który peregrynował po państwach muzułmańskich.

20 Ibidem.

21 Ibidem.

22 A. Szymański, *Starania na rzecz budowy meczetu w przedwojennej Warszawie. Realizacja indywidualnej czy wspólnotowej wolności wyznania?*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2015, t. XIII, z. 4, s. 102–103.

23 Ibidem, s. 100, przypis 29.

Komitet zwoływał posiedzenia, na których rozstrzygał bieżące problemy, w tym przedstawiał sprawozdania Komisji Rewizyjnej, jak to miało miejsce 2 v 1938 roku, kiedy Walne Zebranie odbywało się w budynku Instytutu Wschodniego. Co ciekawe, na tym spotkaniu miała być również omówiona podróż muftiego Szynkiewicza do Indii²⁴. Komitet przysyłał swoim członkom informacje o bieżących pracach i postępach. Świadczy o tym na przykład dość liczna korespondencja do Serai Szapszała, w której jest on informowany o ogłoszonym w „Gazecie Polskiej” konkursie otwartym na budowę meczetu – chodzi rzecz jasna o konkurs na projekt architektoniczny²⁵. Niestety, jak pokazał los, nie udało się osiągnąć zamierzonego celu. Przeszkodził wybuch II wojny światowej, plany i marzenia o budowie meczetu należało odłożyć na wiele lat. Drugim prozaicznym, wydawać by się mogło, powodem był brak funduszy. Nie powiodły się plany ogólnopolskiej zbiórki ani też zagraniczne środki nie wpłynęły szerokim strumieniem, a społeczność muzułmańska w Polsce była tak nieliczna, że nie byłaby w stanie udźwignąć takiej inwestycji nawet z pomocą osób zaprzyjaźnionych z Tatarami-muzułmanami. Plany należało zatem odłożyć na długie lata... Jak pokazuje historia, czas budowy meczetu dla tatarskiej społeczności jeszcze nie nadszedł.

24 BLAN, F 143–1045, k. 19.

25 Ibidem, k. 15.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk (BLAN)

- F 143–1601
- F 143–975
- F 143–1045

Źródła drukowane

Statut Komitetu Budowy Meczetu w Warszawie z 1928 roku (Druk B. Grabowskiego, Moniuszki 6), BLAN, F 143–975, k. 49–55.

Ilustrowany przewodnik po Warszawie na rok 1892, Warszawa 1892.

Opracowania

Chałupczak, Henryk, Browarek, Tomasz, *Mniejszości narodowe w Polsce 1918–1995*, Lublin 2000.

Chojnowski, Andrzej, *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939*, Wrocław–Warszawa 1979.

Gąsiorowski, Stefan, *Karaimi w Koronie i na Litwie w XV–XVIII wieku*, Kraków 2008.

Grygajtis, Krzysztof, *Osadnictwo Tatarów gospodarskich w Wielkim Księstwie Litewskim XIV–XVIII wieku*, „Rocznik Tatarów Polskich” 2003, t. VIII, s. 7–280.

Grygajtis, Krzysztof, *Polskie idee federacyjne i ich realizacja w XIX i XX wieku*, Częstochowa 2001.

Karaimi wileńscy w okresie międzywojennym. Protokoły z posiedzeń organizacji karaimskich, edycja źródeł U. Wróblewska, Białystok 2015.

Kołodziejczyk, Arkadiusz, *Cmentarze muzułmańskie w Polsce*, Warszawa 1998.

Kołodziejczyk, Arkadiusz, *Muzułmanie w Warszawie w XVIII–XX w.*, w: *Rozprawy i studia z dziejów Tatarów litewsko-polskich i islamu w Polsce w XVII–XX wieku*, Siedlce 1997.

Kulik, Mariusz, *Armia rosyjska w Królestwie Polskim w latach 1815–1856*, Warszawa 2019.

Mikulicz, Sergiusz, *Prometeizm w polityce II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1971.

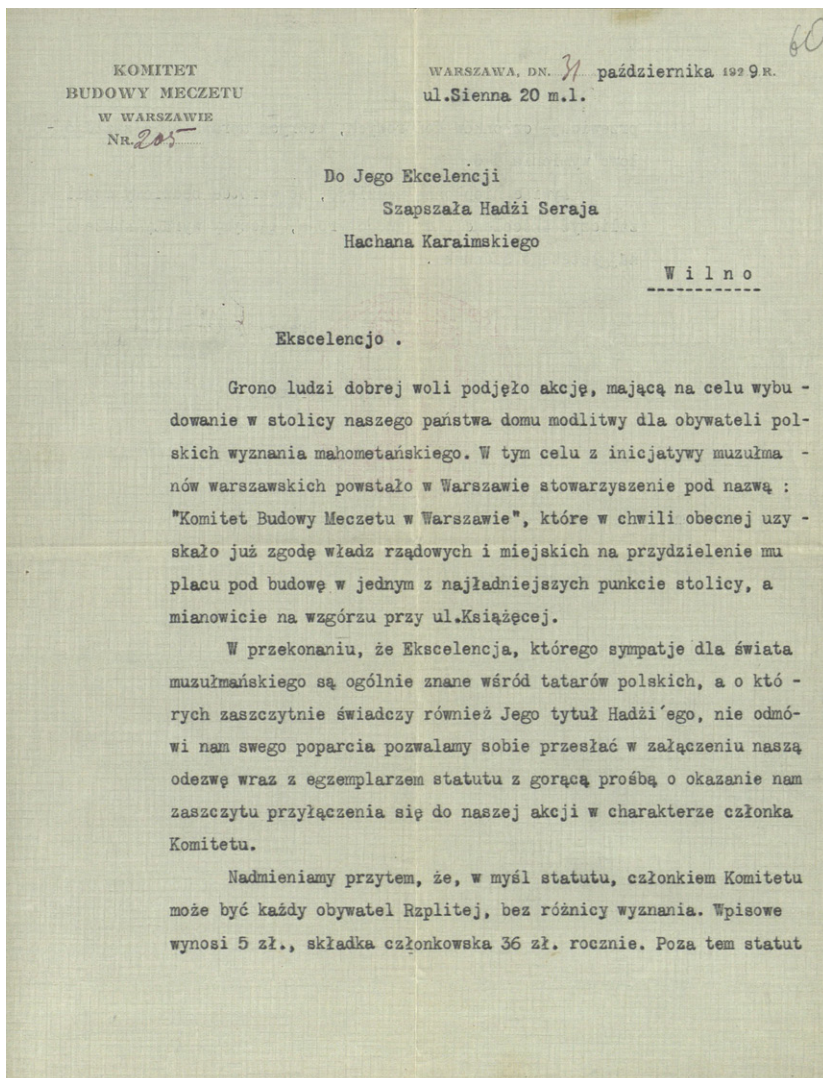
Miśkiewicz, Ali, *Tatarzy polscy 1918–1939. Życie społeczno-kulturalne i religijne*, Warszawa 1990.

Szymański, Andrzej, *Starania na rzecz budowy meczetu w przedwojennej Warszawie. Realizacja indywidualnej czy wspólnotowej wolności wyznania?*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2015, t. XIII, z. 4, s. 97–105.

Tatarzy w Niepodległej. Tatarskie drogi do Niepodległości, red. A. Konopacki,
Białystok 2018.

Wróblewska, Urszula, *Oświata Tatarów w Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 2012.

Aneks nr 1

przewiduje członków honorowych, których uprawnienia szczegółowo wymienia § 6.

Żywiąc niepełną nadzieję, że wkrótce będziemy mogli zaliczyć Ekszelencję do swego grona, łączymy wyrazy naszego najgłębszego szacunku.

Prezes

W. Działugi

Naczelny

Sekretarz

A. Konopacki

Aneks nr 2

Statut Komitetu Budowy Meczetu w Warszawie Druk B. Grabowskiego, Moniuszki 6

Na zasadzie postanowienia Komisarza Rządu na m. st. Warszawę z dnia 22 października 1929 r. No BP. 11596/28 wciągnięto do rejestru stowarzyszeń i związków pod No 511 stowarzyszenie pod nazwą „Komitet Budowy Meczetu w Warszawie”. Warszawa, dn. 22/X 1928 r. Komisarz Rządu na m. st. Warszawę (–) Wł. Jaroszewicz.

STATUT

KOMITETU BUDOWY MECZETU W WARSZAWIE²⁶

- § 1. Stowarzyszenie utworzone na mocy niniejszego Statutu nosi nazwę: „Komitet Budowy Meczetu w Warszawie”, a zakres jego działania rozciąga się na cały obszar Rzeczypospolitej Polskiej z zastrzeżeniem obowiązujących miejscowych praw i przepisów o stowarzyszeniach. Siedzibą Komitetu jest m. stoł. [stołeczne – A.K.] Warszawa.
- § 2. Komitet jest osobą prawną i posiada wszelkie z tego tytułu płynące prawa. Komitet posiada własną pieczęć okrągłą, wyobrażającą minaret z napisem obwodowym, zawierającym nazwę Komitetu w języku polskim i arabskim.
- § 3. Komitet ma na celu wybudowanie w Warszawie meczetu.
- § 4. Do osiągnięcia powyższych celów Komitet z zachowaniem obowiązujących praw i przepisów o stowarzyszeniach:
- a) propaguje wśród społeczeństwa polskiego oraz za granicą ideę budowy meczetu w stolicy Rzeczypospolitej jako koniecznej z punktu widzenia duchowych potrzeb muzułmanów w niej zamieszkałych oraz ze względów reprezentacyjno-państwowych;

26 BLAN, F 143–975, k. 49–55. Uwspółcześiono pisownię.

- b) organizuje zjazdy, odczyty, koncerty i t.p.
- c) organizuje zbiórki pieniędzy w kraju i za granicą;
- d) nabywa odpowiednie tereny i wykonywa wszelkie czynności w zakres budowy wchodzące.

§ 5. Członkiem Komitetu może być każdy pełnoletni obywatel Rzeczypospolitej Polskiej bez względu na jego przynależność narodową lub wyznaniową oraz osoba prawna, uznana na terytorium Rzeczypospolitej, przyjęta w poczet członków przez Prezydium Komitetu.

UWAGA w drodze wyjątku członkami Komitetu mogą być także obcokrajowcy z ograniczeniami, przewidzianymi w §§ 6 i 7. [wydrukowano mniejszym stopniem pisma – A.K.]

§ 6. Członkowie Komitetu dzielą się na rzeczywistych, honorowych i popierających.

Członkami rzeczywistymi są osoby przyjęte przez Prezydium Komitetu, opłacające jednorazowo 5 zł wpisowego i 3 zł składki miesięcznej. Członkami rzeczywistymi mogą być tylko obywatele polscy oraz osoby prawne, uznane na terytorium Rzeczypospolitej.

Członkami honorowymi są osoby, którym tytuł ten przyzna Plenium Komitetu na wniosek Prezydium za szczególne zasługi w osiągnięciu celów Komitetu, oraz ci, którzy złożą na rzecz Komitetu ofiarę jednorazową o wartości co najmniej 500 złotych. Członków honorowych wpisuje się do osobnej księgi, która po ukończeniu budowy zostanie złożona na wieczyste czasy w nowo wybudowanym meczecie. Nazwiska członków honorowych, którym tytuł ten przyzna Komitet za szczególne zasługi, oraz tych, którzy wpłacą jednorazowo na rzecz Komitetu co najmniej 10 000 złotych, zostaną, poza wpisaniem do księgi, umieszczone na tablicy pamiątkowej, wmurowanej w jednej ze ścian w meczecie. Członkowie honorowi nie opłacają wpisowego i składek miesięcznych. Członkami honorowymi mogą być także obywatele państw obcych.

Członkami popierającymi są obcokrajowcy muzułmanie, przyjęci w poczet członków przez Prezydium Komitetu. Członkowie popierający nie płacą wpisowego, płacą natomiast składkę w wysokości 3 zł miesięcznie.

- § 7. Członkowie Komitetu – obywatele polscy – mając czynne i bierne prawo wyborcze do władz Komitetu. Członkowie Komitetu – obco-krajowcy – mają tylko czynne prawo wyborcze.

Wszyscy członkowie mają prawo a zarazem obowiązek czynnego udziału w zebraniach Plenum Komitetu i we wszelkich jego pracach.

Pozatem każdy członek Komitetu jest obowiązany stosować się do przepisów niniejszego Statutu, poddawać się uchwałom Plenum Komitetu oraz starać się o rozwój Komitetu i osiągnięcie jego celów.

- § 8. Członkowie Komitetu występują z Komitetu na własne żądanie. Członkowie Komitetu mogą być wykluczeni z Komitetu na mocy uchwały Plenum, powziętej $\frac{2}{3}$ głosów obecnych:

- a) w razie nieprzestrzegania Statutu oraz niepodporządkowania się uchwałom władz Komitetu;
- b) za działalność na szkodę Komitetu;
- c) w razie popełnienia czynów hańbiących.
- d) § 9. Fundusze Komitetu tworzą się:
- e) z wpisowego i składek członkowskich;
- f) z ofiar i zapisów, darowizn i subwencji;
- g) z dochodów z nieruchomości i z odsetek od kapitałów;
- h) z dochodów niestałych jako to: z koncertów, odczytów, zabaw i t.p.

Funduszami tymi dysponuje Prezydium Komitetu zgodnie z postanowieniami niniejszego Statutu.

- § 10. Organami Komitetu są:
- a) Plenum Komitetu.
 - b) Prezydium.
 - c) Komisja Rewizyjna.
 - d) Dyrektor Administracyjny Budowy.
 - e) Delegatury Komitetu.

- § 11. Organem naczelnym Komitetu jest Ogólne Zebranie jego członków, które nosi nazwę Plenum Komitetu. Każdy członek Komitetu ma zasadniczo jeden głos. Pełnomocnictwa są dopuszczalne z tym ograniczeniem, że jeden człowiek może reprezentować łącznie ze sobą nie więcej niż 3 osoby, czyli może posiadać najwyżej 3 głosy.

- § 12. Sesje Plenum Komitetu bywają zwyczajne i nadzwyczajne. Sesje zwyczajne Plenum odbywają się 2 razy do roku, w marcu i w październiku. Sesja marcowa ma charakter sprawozdawczy za rok ubiegły. Sesje nadzwyczajne Plenum Komitetu są zwoływane: a) wg uznania Prezydium, b) na żądanie Komisji Rewizyjnej, c) na żądanie $\frac{1}{4}$ ogólnej liczby członków.
- § 13. O terminie sesji Plenum Prezydium Komitetu zawiadamia członków listownie, przynajmniej na 10 dni przed terminem. W zawiadomieniach tych należy podać datę, godzinę, miejsce oraz porządek obrad.
- § 14. W wypadkach przewidzianych w punktach „b” i „c” § 12 niniejszego Statutu Prezydium powinno zwołać nadzwyczajną sesję Komitetu w ciągu 14 dni od dnia otrzymania żądania. W razie niezwołania sesji w przepisany termin Plenum zbiera się z samego prawa, z inicjatywy Komisji Rewizyjnej (punkt b, § 12), względnie jednego z członków podpisanych na piśmie żądającym zwołania sesji (punkt c, § 12) przy zachowaniu postanowień § 16 Statutu. Sesję taką zagają najstarszy wiekiem członek, po czym zebranie wybierają przewodniczącego i sekretarza.
- § 15. Plenum Komitetu jest prawomocne bez względu na liczbę przybyłych członków. Posiedzenie Plenum zagają Prezes Komitetu lub w jego zastępstwie inny członek Prezydium, po czym następuje wybór przewodniczącego i sekretarza.
- § 16. Na sesjach Plenum mogą być rozpatrywane tylko te sprawy, które zostały umieszczone na porządku dziennym lub zgłoszone do Prezydium co najmniej na 3 dni przed terminem sesji. Inne sprawy mogą być przedmiotem obrad danej sesji tylko na skutek specjalnej uchwały Plenum Komitetu, powziętej większością $\frac{2}{3}$ głosów obecnych.
- § 17. Do kompetencji Plenum Komitetu należy:
- a) wybór Prezydium i Komisji Rewizyjnej oraz czuwanie nad ich działalnością;
 - b) przyjęcie sprawozdania z działalności Prezydium oraz wniosków Komisji Rewizyjnej; udzielenie Prezydium absolutorium;
 - c) uchwalanie programu prac i budżetu;
 - d) załatwianie wniosków Prezydium oraz innych zgłoszonych w terminie;

- e) uchwalanie dyrektyw dla Prezydium Komitetu;
 - f) wykreślanie członków w wypadkach przewidzianych w § 8 Statutu;
 - g) decyzje dotyczące nabycia, sprzedaży, zamiany lub obciążenia majątku nieruchomości;
 - h) przyznanie tytułu członka honorowego;
 - i) zatwierdzenie planów budowlanych;
 - j) zmiana Statutu;
 - k) rozwiązanie Komitetu.
- § 18. Uchwały zapadają zwykłą większością głosów obecnych z wyjątkiem uchwał dotyczących spraw objętych zadaniem drugim § 16, punktami „f”, „h”, „j” i „k” § 17 oraz ustępem pierwszym § 32 Statutu, dla których wymagana jest większość $\frac{2}{3}$ głosów obecnych. W razie równości głosów rozstrzyga głos przewodniczącego. Wybory Prezydium i Komisji Rewizyjnej odbywają się tajnie. Za wybranych uważa się tych, którzy otrzymali największą ilość głosów. Członkowie Prezydium głosują na równi z innymi członkami, z wyjątkiem spraw dotyczących ich osobiście.
- § 19. Z obrad Plenum sporządza się protokół, który podpisuje przewodniczący zebrania i sekretarz.
- § 20. Organem wykonawczym Komitetu jest jego Prezydium, składające się z 7 członków i 2 zastępców Prezesa Komitetu, 2 Wiceprezesów, Naczelnego Sekretarza, Skarbnika, 2 członków i 2 zastępców. Do prezydium wchodzi ex officio Imam (Mułła) warszawski, zaś pozostali członkowie i zastępcy w liczbie 8 są wybierani przez Plenum Komitetu z pośród członków tegoż. Prezes, jeden z Wiceprezesów oraz Naczelnny Sekretarz wybierani są z liczby członków wyznania mahometańskiego. Kadencja Prezydium trwa 2 lata.
- § 21. Prezydium odbywa posiedzenia w miarę potrzeby, a przynajmniej raz na miesiąc. Do ważności uchwał wymagana jest obecność co najmniej 4 członków, w tej liczbie Prezesa lub Wiceprezesa. Uchwały zapadają zwykłą większością głosów; w razie równości głosów przeważa głos przewodniczącego.
- Uchwały Prezydium są protokołowane. Protokoły podpisują wszyscy obecni na posiedzeniu. Dyrektor Administracyjny Budowy bierze udział w posiedzeniach Prezydium z głosem doradczym.

§ 22. Prezes Komitetu reprezentuje Komitet na zewnątrz. Zwołuje posiedzenia Prezydium, przewodniczy na nich, łącznie z Naczelnym Sekretarzem podpisuje korespondencje, obwieszczenia i odezwy Komitetu tudzież wszelkie akty posiadające moc prawnego zobowiązania pod pieczęcią wyrażającą jego charakter urzędowy, z umieszczeniem obok podpisów pieczęci Komitetu.

§ 23. Członkowie Prezydium nie mogą pobierać wynagrodzenia z tytułu swych obowiązków, zajmować płatnych stanowisk w organizacjach lub przedsiębiorstwach Komitetu oraz zawierać transakcji handlowych z Komitetem.

W razie działania na szkodę Komitetu, niestosowania się do przepisów Statutu lub dyrektyw Plenum Komitetu oraz powstania zarzutów o czyny hańbiące członek Prezydium może być zawieszony w czynnościach uchwałą Prezesa Komitetu. W razie zawieszenia członka Prezydium zwołuje Prezes Plenum Komitetu z zachowaniem terminu przewidzianego w § 14 Statutu, które ostatecznie rozstrzyga sprawę.

§ 24. Do kompetencji Prezydium należy kierowanie sprawami wchodzącymi w zakres działania Komitetu, w szczególności zaś:

- a) wykonanie uchwał Plenum Komitetu;
- b) reprezentowanie Komitetu wobec władz rządowych, samorządowych, instytucji społecznych oraz osób i instytucji prywatnych we wszystkich sprawach Komitetu;
- c) administrowanie majątkiem nieruchomości tudzież rozporządzanie majątkiem ruchomym;
- d) opracowanie planów prac Komitetu, planów budowy i budżetu i przedkładanie tych planów do zatwierdzenia;
- e) nabycie materiałów budowlanych oraz zawieranie umów z dostawcami i przedsiębiorcami i wszelkich innych związanych z budową;
- f) organizowanie delegatur oraz przedsiębiorstw, mogących przyczynić się do powiększenia funduszków Komitetu;
- g) przyjmowanie zapisów, darów, legatów i subwencji tudzież zbieranie ofiar i składek na cele Komitetu;

- h) przyjmowanie i zwalnianie płatnego personelu Komitetu, w tej liczbie Dyrektora Administracyjnego Budowy, oraz ustalenie wysokości wynagrodzenia tegoż;
- i) zaciąganie pożyczek z wyjątkiem hipotecznych (§ 17, p. „g”);
- j) zwoływanie sesji Plenum Komitetu;
- k) składanie Plenum sprawozdań;
- l) stawianie Plenum wniosków w innych sprawach zastrzeżonych kompetencji tegoż;
- m) prowadzenie rachunkowości zgodnie z przepisami prawa i przyjętymi zwyczajami;
- n) przyjmowanie członków Komitetu.

§ 25. Komisja Rewizyjna składa się z 3 członków Komitetu, których wraz z 2 zastępcami wybiera Plenum na sesji sprawozdawczej (§ 12) na przeciąg jednego roku. Komisja Rewizyjna wybiera ze swojego grona przewodniczącego.

Zadaniem Komisji Rewizyjnej jest sprawdzenie ksiąg i stanu kasy Komitetu co najmniej raz do roku, sprawdzenie bilansu i budżetu oraz składanie sprawozdania Plenum. Członkowie Komisji mogą brać udział w posiedzeniach Prezydium z głosem doradczym.

§ 26. Dla bezpośredniego prowadzenia budowy może Prezydium obrać z członków Komitetu Dyrektora Administracyjnego Budowy, którego czynności określi specjalne upoważnienie. Upoważnienie to wszakże nie może obejmować spraw przewidzianych punktami: „e”, „g”, i „j” § 24.

Dyrektorem Administracyjnym Budowy może być także osoba nienależąca do składu Komitetu; nie może być nim członek Prezydium lub Komisji Rewizyjnej Komitetu.

§ 27. W celu łatwiejszego osiągnięcia celów Komitetu może Prezydium ustanowić poza Warszawą Delegatury Komitetu.

Delegatury składają się zasadniczo z 3 członków, którzy wybierają ze swego grona przewodniczącego.

W razie niemożliwości ustanowienia w danej miejscowości Delegatury składającej się z 3 osób może Prezydium osobną uchwałą postanowić zmniejszenie statutowej ilości członków danej Delegatury.

Członkami Delegatur mogą być członkowie Komitetu mieszkający poza Warszawą tudzież osoby obce fizyczne i prawne, sympatyzujące celom Komitetu.

Członkowie Delegatur nie pobierają na swe czynności żadnego wynagrodzenia.

- § 28. Zadaniem Delegatur jest propagowanie idei Komitetu, organizowanie przedsięwzięć mogących przysporzyć korzyści materialnych Komitetowi, organizowanie zbiórek pieniędzy oraz przyjmowanie ofiar pieniężnych z zachowaniem obowiązujących przepisów prawa.
- § 29. Delegatury wszystkie swe Fundusze, po potrąceniu niezbędnych wydatków administracyjnych, przesyłają z końcem każdego kwartału kalendarzowego wraz ze sprawozdaniem Prezydium Komitetu.
- § 30. Delegatury pozostają pod kontrolą Prezydium, które może w każdej chwili odebrać poszczególnym ich członkom prawo reprezentowania Komitetu, o ile uzna, iż zachodzą warunki przewidziane w § 8 Statutu.
- § 31. Po ukończeniu budowy Komitet przekaże nowo wybudowany meczet wraz z całym pozostałym majątkiem prawnym przedstawicielom warszawskiej mahometańskiej parafii, a w braku tychże innym mahometańskim władzom duchownym. Z chwilą przejęcia przez powołane wyżej władze meczetu i majątku Komitetu Komitet będzie uważany za rozwiązany z samego prawa.
- § 32. Rozwiązanie Komitetu przed ukończeniem budowy może nastąpić jedynie na mocy uchwały Plenum, powziętej większością $\frac{2}{3}$ liczby głosów przy obecności co najmniej $\frac{3}{4}$ ogólnej liczby członków.

W razie niemożności zebrania potrzebnej do powzięcia uchwały o rozwiązaniu Komitetu ilości członków po 2-krotnych bezskutecznych próbach zwołania sesji Plenum z zachowaniem każdorazowo terminów przewidzianych Statutem trzecia z rzędu zwołana sesja będzie władna rozwiązać Komitet bez względu na ilość obecnych.

W razie rozwiązania Komitetu, w myśl postanowień paragrafu niniejszego, ostatecznie Plenum wyznaczy Komisję do zlikwidowania spraw majątkowych Komitetu oraz postanowi o przeznaczeniu pozostałego majątku i funduszy.

§ 33. Komitet rozpoczyna swoją działalność z chwilą zatwierdzenia niniejszego Statutu przez władze państwowe. Założyciele Komitetu zwołają pierwszą organizacyjną sesję Plenum, na której zostanie obrane Prowizoryczne Prezydium.

Z chwilą, gdy ilość członków Komitetu osiągnie liczbę co najmniej 30, Prezes Prowizorycznego Prezydium zwoła drugą organizacyjną sesję Plenum celem ostatecznego ukonstytuowania się władz Komitetu.

Warszawa, dn. 25 IX 1928 r.

Prezes Komitetu (-) Wassan-Girej Dżabagi
Naczelny Sekretarz (-) Aleksander Połtorzycki